

De KADOC-Nieuwsbrief
is het tweemaandelijkse tijdschrift
van het Katholiek Documentatie- en
Onderzoekscentrum.
Hij wordt op aanvraag
kosteloos toegezonden.
Afgiftekantoor Leuven 1.

KADOC

[2003, nr. 2, maart-april]

Inhoud

1

De gouverneur en zijn familie. Archief familie van Outryve d'Ydewalle

4

Culturele identiteit, levensbeschouwing en architectuur

7

Vredesbetoging 80 jaar geleden

8

"Terug thuis" Opruiende pamfletten uit de Beloken Tijd

10

De Gentse architecten Van Hoecke

11

"Wij reizen om te leren". Een ontdekkings- tocht doorheen de KADOC-collectie "Kinderrijk"

KADOC Archief

De gouverneur en zijn familie Archief familie van Outryve d'Ydewalle

De 27-jarige Pierre Van Outryve d'Ydewalle (rechts) als kabinetschef van Eerste Minister Hubert Pierlot (links) in 1939. Een foto uit het familiearchief.

KADOC bewaart enkele waardevolle archieven van adellijke families (o.a. Snoy et d'Oppuers, Verhaegen, de Hemptinne, Casier). Recent kwam er in die categorie een interessante aanvulling. De echtgenote en de kinderen van wijlen Pierre baron van Outryve d'Ydewalle, oud-gouverneur van West-Vlaanderen, gaven immers het persoonlijk archief van hun vader en dat van verscheidene voorouders in bewaring. Die bestanden bieden een ongekennde rijkdom aan onderzoeksmateriaal, o.m. over mentaliteit en leefcultuur in adellijke milieus, over vrouwelijk ondernemerschap in de 18de eeuw en over de lokale en regionale West-Vlaamse geschiedenis.

De aanwinst - op haar beurt een onderdeel van het grotere archief van de verschillende takken van Outryve d'Ydewalle, dat nog steeds in de schoot van de familie wordt bewaard - werd in twee aparte bestanden ontsloten: enerzijds het archief Pierre van Outryve d'Ydewalle en anderzijds het familiearchief van Outryve d'Ydewalle. Strikt beschouwd behoren beide tot hetzelfde geheel: Pierre van Outryve d'Ydewalle droeg, in opvolging van zijn vader Emmanuel-Charles, zorg

voor het familiearchief en voegde daar zijn eigen dossiers aan toe. De facto gaat het evenwel om twee onderscheiden bestanden. Het archief van de oud-gouverneur verschilt bovendien qua ordening en karakter sterk van de rest van het archief. Het betreft naast de private, ook en in ruime mate de openbare sfeer.

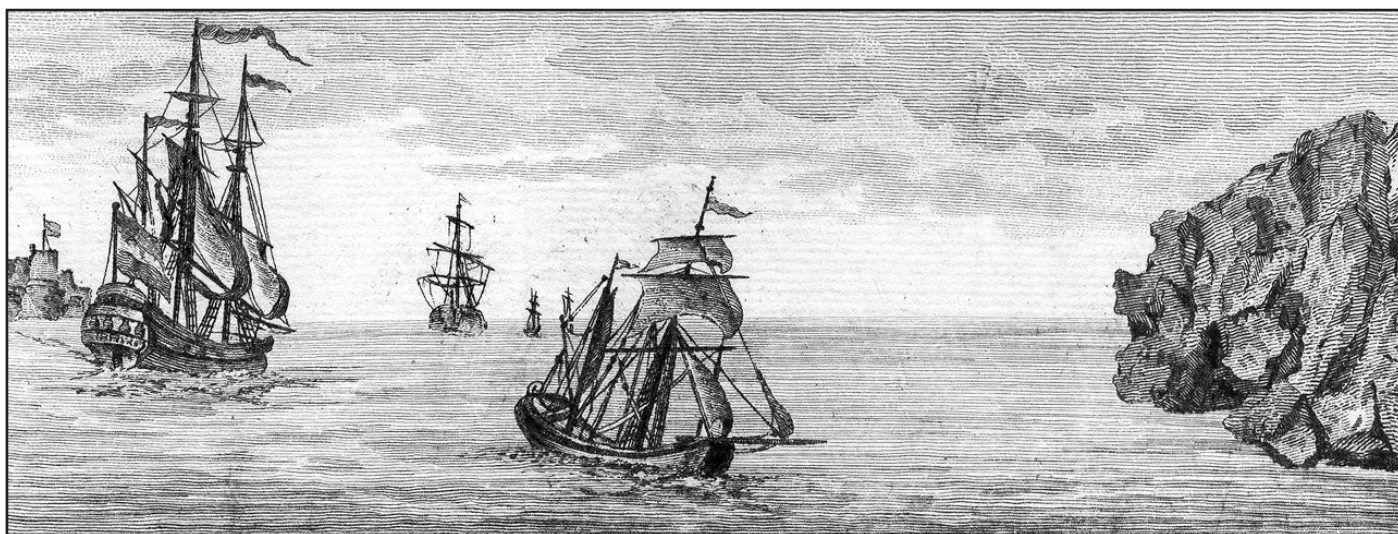
Kabinetschef en gouverneur

Pierre van Outryve d'Ydewalle (1912-1997) werd in 1938 op zeer jonge leeftijd kabinetschef van minister van Landbouw Hubert Pierlot. Eenmaal Eerste Minister zou Pierlot de West-Vlaming opnieuw aanstellen als zijn kabinetschef en als secretaris van de Ministerraad (8 maart 1939). In die hoedanigheid was Pierre vanaf 10 mei 1940 een bevoorrecht getuige van het conflict tussen de Belgische regering en koning Leopold III. Met de regering nam hij in die bewogen meidagen de wijk naar Frankrijk. Hij zou evenwel niet mee naar Londen vertrekken, maar keerde op vraag van Pierlot naar België terug. Gedurende de oorlog ontpopte hij zich als een waardevol informant van het kabinet in Londen. Onmiddellijk na de bevrijding benoemde de regering hem tot interim-gouverneur van West-Vlaanderen; al in 1945 volgde de definitieve aanstelling. Gouverneur

Pierre van Outryve d'Ydewalle was tot 1978 het gezicht van West-Vlaanderen. Hij had een belangrijk aandeel in de heropbouw, de ontsluiting en later in de krachtige economische expansie van de provincie. Om zijn politiek-maatschappelijke verdiensten werd deze gecultiveerde aristocraat meermaals onderscheiden. In augustus 1981 ontving hij de titel van baron.

Het archief van Pierre van Outryve d'Ydewalle is een door de archiefvormer sterk bewerkt geheel. Hij bewaarde en ordende de stukken immers met het oog op de redactie van zijn autobiografie (*De Memoires 1912-1940*, 1994 en *Mijn oorlogsjaren*, 1997). Het betreft dus geen organisch gegroeid, maar een wat kunstmatig, nieuw gecreëerd geheel. Dat geldt vooral voor de stukken met betrekking tot het gouverneurschap, die strikt chronologisch, in jaardossiers werden bijeengebracht. De bundels bevatten zowel persoonlijke als publieke documenten van zeer diverse aard.

Pierre van Outryve d'Ydewalle wendde zijn archief op intensieve wijze aan voor het schrijven van zijn memoires. Hij kon daarvoor terugvallen op vele persoonlijke stukken in verband met zijn afkomst, opleiding, gezin, echtgenote, onderscheidingen enz. Vermeldenswaard is de briefwisseling met zijn broer

Briefhoofd van een rekening voor scheepskapitein Rintje Sybrands, uit 1787, bewaard in het archief van Outryve d'Ydewalle. De familie van Outryve d'Ydewalle behoorde vanaf de 18de eeuw tot de gerenommeerde Brugse ondernemers en was actief in de rederij, de scheepvaartverzekering en de internationale handel.

Xavier (1903-1984), benedictijn (Dom Gilbert) van de Sint-Andriesabdij in Zevenkerken en missionaris in Katanga. Daarnaast bevat het archief dossiers die een licht werpen op de opstelling en beslissingen van de regering en haar relatie met de vorst in de *drôle de guerre* en in de maanden onmiddellijk na de Duitse inval (o.a. "ongecensureerde" *ontwerpen* van verslagen Ministerraad van maart 1939 tot augustus 1940). Uniek zijn de voor het Londense kabinet bestemde verslagen van "inlichtingenofficier" Pierre van Outryve d'Ydewalle over de publieke opinie en de gebeurtenissen in België tijdens de bezetting. De drukke correspondentie die Pierre later over de voorvallen uit de periode 1939-1944 voerde met (oud-) politici, journalisten en onderzoekers, kan op haar beurt een interessante bron voor vorsers worden.

De dossiers over zijn gouverneur-schap (die blijven doorlopen tot 1995) volstaan wellicht niet om een provinciegeschiedenis te schrijven, maar bestrijken toch diverse cruciale aspecten uit de politieke, sociaal-economische en culturele geschiedenis van West-Vlaanderen (1945-1978). Zij laten bovendien toe het maatschappelijk netwerk te ontrafelen waarin de gouverneur zich bewoog, evenals zijn visie op de provinciale instellingen en bevoegdheden. Vermeldenswaard zijn de dossiers over zijn "informatieschap" in de kwestie Voeren (1986-1987).

Een ondernemende familie

Het overgedragen familiearchief gaat terug tot het begin van de 18de eeuw. De familie zelf heeft eeuwenoude wortels in het Kortrijkse. Tot in de 17de eeuw waren de meeste telgen landbouwers. Verscheidene onder hen wisten in de 18de eeuw een fortuin op te bouwen dankzij de linnenhandel, de scheepvaart en de scheepvaartverzekering. In de 19de eeuw haalden zij hun inkomen vaak uit het bezit en de verhuur van onroerend

goed, gronden zowel als hoeves. Vele familieleden bekleedden in de loop der eeuwen openbare ambten op lokaal en regionaal vlak of behoorden tot de (hogere) clerus. Het zijn precies die bedrijvigheden (landbouw, handel, vastgoedbeheer, openbare en kerkelijke functies) die duidelijk zijn weerspiegeld in het archief. Dat werd grosso modo geordend volgens een zevental centrale archiefvormers, allen telgen in rechte lijn van de familie van Outryve d'Ydewalle. In die zeven afdelingen krijgen alle dossiers en stukken van diverse familieleden een plaats. Daarnaast werden rubrieken voorzien voor de archivalia van aange trouwde familieleden uit o.a. de families Holvoet, Van Severen, De Stoop en van den Peereboom (de voorouders van Pierre aan moederszijde).

In de eerste van de zeven grote afdelingen staan de zussen Marie-Anne (1674-1746) en Catherina (1684-1756) van Outryve centraal, twee ondernemende dames uit de vroege 18de eeuw, die met hun (internationaal gerenommeerde) handelsactiviteiten in het Brugse mee aan de basis lagen van het familiepatrimonium. De vader van Pierre, Emmanuel-Charles van Outryve d'Ydewalle, gehuwd met Victorine van den Peereboom (1875-1961), verbindt zijn naam aan de zevende en laatste afdeling. Van hem zijn o.a. verkiezingsdossiers (ca. 1903-1921, propaganda, toespraken als provincieraadslid) en vooral elf dagboeken afkomstig. Die notities, wellicht gestart in 1898, worden pas echt uitvoerig bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Zij bestrijken de volledige tussenoorlogse periode en hangen - met veel aandacht voor de tijdscontext - een treffend beeld op van kleine en grote gebeurtenissen in de familiekring.

Historisch onderzoek

In combinatie met archieven van andere adellijke families leveren de bestanden van Outryve d'Ydewalle boeiende perspectieven voor histo-

risch onderzoek. Aan de hand van o.a. erfenisdossiers, gedetailleerde staten van roerende en onroerende goederen, notariële akten en boekhoudkundige documenten kunnen de opbouw, de omvang en inhoud, het beheer en de instandhouding van het familiaal patrimonium in detail worden gereconstrueerd. De archieven leveren ook onmisbare bouwstenen voor biografisch-genealogisch onderzoek, voor de lokale geschiedenis (politiek, sociaal-economisch, kerkelijk, de invloed van twee wereldoorlogen) en voor de historische ontwikkeling van landbouw en handel (vooral scheepvaart) in West-Vlaanderen. Hun belang schuilt echter vooral in de indringende wijze waarop ze een kijk bieden op de mentaliteit en de leefgewoonten in adellijke milieus in de afgelopen drie eeuwen. In het bijzonder de briefwisseling en de dagboeken hangen een beeld op van de opvattingen en praktijken inzake huwelijk, opvoeding en gezin, onderwijs, caritas, religieuze beleving, morele codes, omgangsvormen, lectuur enz.

Het archief van de oud-gouverneur en dat van de familie werden volledig geïnventariseerd. Voor de raadpleging ervan is de toestemming van de bewaargever vereist.

(GK/JL)

KADOC Onderzoek Culturele identiteit, levens- beschouwing en architectuur

Sedert ruim een jaar is KADOC de draaischijf van een internationale Onderzoeksgemeenschap erkend door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen (FWO). Die wil op een comparatieve schaal interdisciplinair onderzoek verrichten over de relatie tussen "Culturele identiteit, wereldbeschouwing en architectuur in West-Europa, 1815-1940". Na twee plenaire bijeenkomsten en intense discussies binnen de gevormde thematische werkgroepen neemt het programma voor 2002/3 - 2006/7 nu definitief vorm aan.

Wat bracht de 19de-eeuwse adel en hoge burgerij ertoe om neogotische kastelen als bv. dat van de familie van Caloen in Loppem bij Brugge te bouwen? Sommige families kozen dan weer voor een neorenaissance-vormgeving. Vlaamse intellectuelen in het interbellum trokken bij voorkeur een woning op in een regionale stijl of opteerden voor een modernistische woning, al dan niet getekend door een leerling van Henry van de Velde. Hebben we hier te maken met esthetische keuzes of was er meer in het spel? De vraag stelt zich in welke mate de keuze voor een bepaalde architecturale vormtaal ook een uitdrukking was van maatschappelijke of ideologische opvattingen.

..... Een relevant thema

In feite wil de Onderzoeksgemeenschap op zoek gaan naar een antwoord op de vragen of, in welke mate en volgens welke processen levensbeschouwelijke opvattingen en ideologieën een cultureel-materiële emanatie kregen. Het colloquium *Gothic Revival* dat KADOC in 1997 organiseerde, maakte duidelijke

Wereldtentoonstellingen speelden een rol in de internationale uitwisseling van nieuwe ideeën en inzichten. Deze affiche van de Gentse wereldtentoonstelling van 1913 richtte zich tot het Engelse publiek. De affiche is afkomstig uit het archief van Joseph Casier.

lijk dat het antwoord alleszins niet eenduidig is. Want al kan architectuur de uitdrukking zijn van maatschappelijke concepten, ze is tegelijk ook de uiting van esthetische ideeën en praxis. Was de neogotiek in

1840-1850 een esthetische moderniteit, in 1920 werd diezelfde neogotiek afgedaan als hopeloos conservatief tot zelfs onesthetisch. Een ander voorbeeld vormt de wisselende connotatie waarmee het begrip gemeen-

Een prentbriefkaart van het verwoeste Dendermonde na de Eerste Wereldoorlog.
Uit de KADOC-prentbriefkaartenverzameling.

schapskunst in het interbellum werd bejegend. In socialistische middens werd het begrip gerelateerd aan een bijna messianistische sociale leer. In katholieke kringen kreeg het een christelijke invulling. In nationalistische kringen werden er dan weer volks- en rasgebonden opvattingen aan gekoppeld, wat binnen de *heimatkunst* van de jaren 1930 niet ongewoon was.

Blijkbaar hadden architecten en kunstenaars elk zowat hun perceptie of invulling van het begrip gemeenschapskunst. Hebben we dan te maken met een containerbegrip? Om dat te onderzoeken werd er binnen de Onderzoeksgemeenschap voor gepleit om naast die wisselende invulling van begrippen op zoek te gaan naar de 19de-eeuwse fundamentele van de gemeenschapskunst, bv. de *Arts and Crafts Movement*. De Onderzoeksgemeenschap wil focussen op het thema "Culturele identiteit, levensbeschouwing en architectuur", enerzijds vanuit de analyses van de filosofische moderniteit (een sociaal-politieke discussie, een historische opvatting), anderzijds vanuit de esthetische moderniteit (een ervaringsopvatting, een waarnemingsstructuur).

Om het onderzoeksprogramma te realiseren werd een breed West-Europees netwerk gevormd met, naast collega's uit de Departemen-

ten Geschiedenis en Architectuur van de K.U.Leuven, gereputeerde onderzoekers uit de Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen van de Universiteit Gent, de Vakgroep Kunstgeschiedenis van de Université Libre de Bruxelles, de Faculteit der Cultuurwetenschappen van de Universiteit Maastricht, de Ecole Pratique des Hautes Etudes (Sorbonne) in Parijs, de Vakgroep Kunstgeschiedenis van de University of Brighton (UK), het Institut für Denkmalpflege van het EHT Zürich, de Faculteit Letteren van de Vrije Universiteit Amsterdam en het Dipartimento di Storia dell'Architettura van de Universiteit van Venetië. Er wordt gewerkt in vier subgroepen die elk een eigen thema behandelen.

De logica van de architectuur

Een eerste subgroep heeft een ambitieuze doelstelling: zij wil een nieuwe definitie van het rationalisme formuleren, los van de traditionele benaderingen (rationeel plan, compositie) en ook los van de (Franse) laïcistische visie (bv. Viollet-le-Duc). Uitgangspunt is de vernieuwende benadering van het rationalisme als een aanpassing van de architectuur aan de moderne, industriële samenleving, dus als een soort van architecturaal modernisme. Die dynami-

sche definitie laat ook beter toe de relatie van het rationalisme in de architectuur met het universalisme (al dan niet in relatie tot het nationalisme) te bestuderen. Het thema wordt geëxploreerd aan de hand van drie seminars: over constructiematerialen (november 2003 in Parijs), over de innoverende en experimentele rol van de toegepaste en/of decoratieve kunsten (voorjaar 2004 in Venetië) en tot slot over de architectuur als een modern project: onderwijs, de rol van modelplannen, tentoonstellingen en wedstrijden als plaatsen van uitwisseling en confrontatie (herfst 2004 in Leuven).

Het einddoel wordt een colloquium in Leuven (voorjaar 2005) over de werf als een metafoor van rationele architectuur (*L'économie du chantier*, werktitel). Begrippen als "de werf als een microkosmos van de ideale planning, werkorganisatie en taakverdeling onder leiding van de ingenieurs" zullen worden bestudeerd, evenals "de werf als een oord van botsing" van maatschappelijke ideeën, waarbij het ideaaltipe van de middeleeuwse bouwloods tegenover de efficiënte industriële bouwplaats kwam te staan.

Regionalisme

Internationaal is er heel wat belangstelling voor het verschijnsel van het regionalisme, de focus van de tweede subgroep. Ca. 1890 namen de architectuur en de kunsten in Europa afstand van de zgn. neostijlen (eclecticisme, neogotiek, neoromaans, neobyzantijns) en kozen ze voor de Art Nouveau/Jugendstil/modernisme, maar ook voor het regionalisme (Oud-Vlaamse stijl, Old English enz.). Het gekende "Lijsternest" van Stijn Streuvels in Ingooigem is hiervan een goed voorbeeld, maar ook heel wat laat 19de-eeuwse villa's aan de Belgische kust (De Panne, De Haan enz.). Een specifieke plaats bekleedt de neorenaissance, die ca. 1870-1880 opkwam en die volgens een reeks van auteurs reeds de kiemen van het regionalisme in zich droeg.

Sommigen wijzen erop dat ook in de neogotiek van ca. 1860-1870 regionale connotaties aanwezig waren. Zo werd bv. de architectuur van Jean-Baptiste Bethune beïnvloed door Brugse gotiek (baksteen, schermgevels, trapgevels).

In de literatuur wordt het regionalisme o.a. verbonden met de zoektocht van de laat-19de-eeuwse en vroeg-20ste-eeuwse mens naar een eigentijdse vormtaal, het profileren van de (al dan niet vermeende eigen) culturele identiteit, het afstand nemen van de paradigma's van het historicisme, het zich afkeren van de verstikkende (industrie)steden met hun

burgerlijke neostijlen en het zich wenden naar de gezonde krachten die in de natuur (platteland, onge-repte landschappen, natuurlijke materialen als hout en baksteen) besloten liggen. Men kan zich o.m. afvragen of en in welke mate het regionalisme een vorm van (cultuur)-kritiek op de moderniteit is, een afstand nemen van het kosmopolitisme en het universalisme, van het rationalisme, van vertechnering en ingenieursarchitectuur, het terugkeren naar architectuur als een gebaar, als een mantel, een geactualiseerde vorm van of een alternatief voor het nationalisme (de invloed van de Eerste Wereldoorlog),

van het traditionalisme en het conservatisme. De tweede subgroep wil peilen naar het mens- en wereldbeeld dat in het regionalisme aanwezig is en daarbij specifieke aandacht besteden aan mogelijke ideologische en religieuze connotaties.

In twee workshops wordt gepoogd dat complexe fenomeen te ontsluitte. De eerste workshop gaat uitgebreid in op de bronnen van het regionalisme, waarbij o.a. het eclecticisme, de belangstelling voor het verleden, de wending naar de natuur en de uitvinding van de identiteit worden bestudeerd (eind 2003-begin 2004 te Gent). De tweede workshop gaat in op de spanning tussen regionalisme en moderniteit (eind 2005 in Brussel). Daarvoor werden voorlopig de volgende spanningsvelden weerhouden: regionalisme en modernisme, regionalisme en totalitarisme (zowel op maatschappelijk vlak als op het niveau van de eenheidsarchitectuur) en de vraag of het einde van het regionalisme wel in de jaren 1950 kan worden gesitueerd.

Making a New World?

Onder die titel wil de derde subgroep de relatie bestuderen tussen moderniteit en gemeenschap (*Community*). Meer bepaald zal na een reeks van interne seminars in een goed uitgebalanceerd colloquium in september 2005 in Brighton (UK) worden ingegaan op de relatie moderniteit en urbanisatie in het interbellum. De vraag stelt zich in welke mate de architectuur is omgegaan met contradicties in het moderne leven en in de urbanisatie. Heeft ze het begrip gemeenschap opnieuw trachten te definiëren of te vertalen, zij het soms in een meer haalbare of pragmatische dan wel principiële of idealistische optiek?

Een prent uit de Documents classés de l'art dans les Pays-Bas du XIe au XIXe siècle (Antwerpen, 1880-1890) van J.-J. Van Ysendijck, architect van o.a. de neo-Vlaamse-renaissance-gemeentehuizen van Schaarbeek en Anderlecht. Het platenboek was van belang voor de verspreiding van de neorenaissance in België. Het (onvolledige) KADOC-exemplaar is afkomstig uit het archief van de Leuvense architect Pierre Langerock.

Het is immers opmerkelijk dat dominante stromingen in de architectuur en het urbanisme in het interbellum precies de meer reformistische waren. Reformistisch in de betekenis dat zij moderniteit en traditie wilden verzoenen, en waar het discours van vooruitgang en emancipatie van het volk simultaan klonk met een romantische lofzang op een organische samenhang tussen de dingen en het betrachten van maatschappelijke harmonie.

Living with History

Elke oorlog is een traumatische ervaring. Dat geldt niet alleen voor militairen en burgerbevolking, maar ook voor het cultureel erfgoed: gebouwen, monumenten en zelfs hele steden worden verwoest. Maar ook het proces van de heropbouw van steden en dorpen of de reconstructie zijn verre van eenvoudig. Tijdens en vooral na elke oorlog - zeker in en

na de Eerste en Tweede Wereldoorlog - werd heel wat gedebatteerd of en in welke stijl de heropbouw zou geschieden. Die zgn. "stijlenoorlog" werd niet alleen bepaald door esthetische principes, maar ook en misschien vooral door metahistorische reflecties en opinies. De vierde subgroep wil - eveneens na een reeks van voorbereidende seminars - van 1 tot 5 september 2004 (90 jaar na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en 40 jaar na het Charter van Venetië) een internationaal colloquium inrichten onder de titel *Living with History. Rebuilding Europe after the First and Second World Wars and the Role of Heritage, 1914-1964*.

Na een bilan van het bestaande onderzoek en de daarin heersende debatten zal het colloquium zich toespitsen op de positie en perceptie van het architecturaal erfgoed in de voorbije wereldoorlogen, de tijdens de heropbouw gehanteerde concepten en de gevoerde praxis met de

evidente vraag naar processen van continuïteit en discontinuïteit, traditie en moderniteit. Hier komt ook de vraag naar nationalisme en regionalisme opnieuw aan bod. In een laatste sessie is dan de kwestie van de deontologie van de erfgoedzorg aan de orde, een thema dat als centrale vraag doorheen het hele colloquium zal lopen.

De ambities van de Onderzoeksgemeenschap liggen hoog, zowel inhoudelijk als organisatorisch. Er zal een website worden gemaakt met de mogelijkheid van een interactieve discussie en uitwisseling van gegevens, inlichtingen over de publieksgerichte activiteiten enz. Verder moeten de workshops en colloquia uitmonden in een reeks van publicaties van hoog niveau. De eerste publicatie zal verschijnen in 2004, de laatste in 2007.

(JDM)

VREDESBETOING 80 JAAR GELEDEN

Paus en Belgisch socialistisch politicus samen op affiche

Een socialistische affiche in de plannenkasten van KADOC. Het gebeurt zelden, maar in maart was het zover. Via het universiteitsarchief heeft KADOC zopas de affiche verworven die de Belgische Werkliedenpartij, de voorloper van de BSP, de SP en dus ook de SP-a, in 1923 verspreidde om op te roepen tot een vredesbetoging in Brussel op 29 juli.

De affiche was gericht tegen de Belgische katholiek-liberale regering van Georges Theunis en haar buitenlandse politiek. Die had immers begin 1923 beslist om samen met de Fransen het Duitse Ruhrgebied te bezetten als compensatie voor het niet nakomen van de

herstelbetalingen waartoe Duitsland na de Eerste Wereldoorlog was verplicht. Om dat te kunnen waarmaken, oordeelde ze dat een verlenging van de militaire dienstplicht noodzakelijk was. De socialistische oppositie zag dat niet zitten, maar ook de Katholieke Vlaamse Kamergroep had er vragen bij en koppelde er de taalpolitiek aan vast. Uiteindelijk werd de verlenging van de dienstplicht op 20 juli goedgekeurd, na de gedeeltelijke vernedering van de Gentse universiteit (de zgn. Nolf-barak).

Negen dagen later stapten de socialisten in Brussel op "om den vredeswil van de arbeidersklasse te verkondigen". Zij waren van oordeel dat enkel de Volkenbond, de voorloper van de Verenigde Naties, kon optreden en dat redelijkheid tegenover Duitsland nodig was. In hun oproep richtten de socialisten zich tot alle, dus eveneens de katholieke "hand- en geestesarbeiders". Om die van hun gelijk te overtuigen voerden ze niet alleen hun voorman Emile

Vandervelde ten tonele, maar ook paus Pius XI. Die had vragen bij een revanchistische politiek en wees toen al op het gevaar van een nieuwe oorlog, indien Duitsland economisch volledig aan de grond zou zitten. Zeventien jaar later...

(LV)

DE PAUS (in zijn brief aan kardinaal Gasparri). — Dat men van den schiedreus niet (niet) laten heten hij niet kan geven zonder zijn vaderland te verliezen. Het ware de volkeren onderling van Europa en de voorbereiding van een nieuw vrede.

VANDERVELDE (in de Kamer der Volksvertegenwoordigers). — Tegenvoor die ijdele gewisheid alleen wij het socialistisch programma van Frankfort, dat door de op financieel gebied meest gesophisticate personen der wereld goedgekeurd werd:

Beweging op den Volkenbond;
Opheffing der internationale schulden;
Redelijke vermindering der Duitse schuld;
Verhoging der aan Frankrijk, België en Italië toekennende aanspraken door de devaluatie van het munt van Engeland;
Verzekering van een groote internationale lening met de medewerking van Amerika.

De klerikale-liberale pers heeft de socialistische beschuldigingen van Duitsland te zijn. Nu verdedigt de Paus dezelfde gedachten als de socialist.

Zijn de socialisten niet meer de advocaten van Duitsland of is de Paus er ook een geworden? Dat men antwoorde!

Zoo de burgerij-regeringen het socialistisch programma van Frankfort hadden aangenomen, dat nu door den Paus ondersteund wordt, dan zouden wij minder ellende kennen en geen dooden moeten beweenen.

WIJ Zouden DICHTER BIJ DEN VREDE ZIJN!

Hand- en Geestesarbeiders!

Zetten wij onze werking voort met meer kracht dan ooit!

VERSTERKEN WIJ ONZE ORGANISATIES

Allen te BRUSSEL op 29 Juli

om den vredeswil van de arbeidersklasse te verkondigen!

De BELGISCHE WERKLIEDENPARTIJ

KADOC Bibliotheek**"Terug thuis"****Opruiende pamfletten
uit de Beloken Tijd**

Een interessante collectie pamfletten van het einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw is onlangs aan KADOC geschonken met de opmerking dat de boeken na een lang oponthoud "terug thuishouden". Een boeiend verhaal van omzwervingen, revolutie en protest in het woelige West-Europa van de "Beloken Tijd".

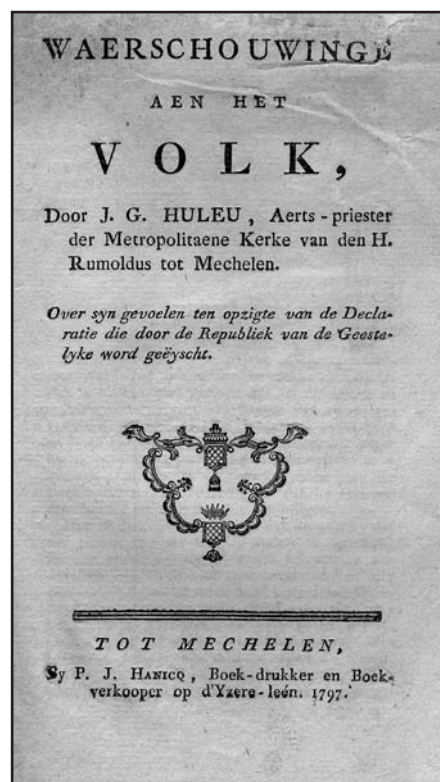
Naar aanleiding van de geplande integratie van de bibliotheek van de Theologische Faculteit in de Tilburgse Campusbibliotheek kwam een aantal dubbeln uit de Tilburgse collectie richting Leuven. Zowel het KADOC als de bibliotheek van Theologie konden hun collectie aanvullen met een aantal opmerkelijke werkjes die door hun fraaie vorm, opmerkelijke inhoud en opvallende herkomst uniek zijn. De laat 18de-eeuwse en vroeg 19de-eeuwse pamfletjes in handgeschept papier hebben beter de tand des tijds doorstaan dan veel recente publicaties dat wellicht zullen doen. De boeken zijn afkomstig uit de bibliotheek van het grootseminarie van Haaren in het bisdom 's-Hertogenbosch, dat in 1798 werd opgericht en sterke banden had met de Zuidelijke Nederlanden.

**De Haarense bibliotheek:
seminarieopleiding in tijden
van crisis**

De late 18de en vroege 19de eeuw is voor de rooms-katholieke Kerk een periode van crisis. In 1786 schaft Jozef II alle diocesane en reguliere seminaries af. Iedere kandidaat-priester moet voortaan een opleiding volgen aan de hervormde Leuvense theologische faculteit en inwonen in het seminarie-generaal dat in het Pauscollege is gevestigd. Heel wat

professoren trekken uit protest naar het buitenland, onder wie de hoogleraar Antonius van Gils (1758-1834), de latere stichter van het seminarie van 's-Hertogenbosch. Na enkele jaren pastoraal werk in zijn geboortestreek 's-Hertogenbosch keert hij na "de bevrijding" door de Fransen als hoogleraar naar Leuven terug, maar slechts voor korte tijd. De annexatie van de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk op 1 oktober 1795 verscherpt de antiklerikale politiek. Zijn weigering om de eed van trouw aan de republiek af te leggen drijft hem in 1797 definitief terug naar het Noorden. Hij speelt er, samen met zijn vriend en collega Gaspar Moser (1759-1819) en hun leermeester J.F. Van de Velde (1743-1823), de vroegere president van het Heilig-Geestcollege in Leuven, een pioniersrol in het verzet tegen de republikeinse kerkpolitiek.

De oprichting van het seminarie van 's-Hertogenbosch in 1798 is een belangrijk facet van die strijd. De godsdienstvrijheid die de Bataafse republiek in het Noorden garandeert, biedt immers de mogelijkheid om nieuwe centra op te richten voor de priesteropleiding. In hetzelfde jaar worden ook seminaries opgericht in Breda en Nijmegen, het jaar nadien in Warmond en 's-Heerenberg. Het seminarie van 's-Hertogenbosch oefent een voorbeeldfunctie uit door de betrokkenheid van de reeds vermelde Leuvense tenoren. Ook de seminariebibliotheek vertoont een sterke verwevenheid met de Zuid-Nederlandse geschiedenis. Stichter Van Gils laat zijn persoonlijke bibliotheek integreren in de seminariebibliotheek. Getuige daarvan zijn de vele boeken met zijn eigendomsstempel. In 1807 wordt bovendien de rijke bibliotheek van de Mechelse historicus Jacques Goyers (1719-

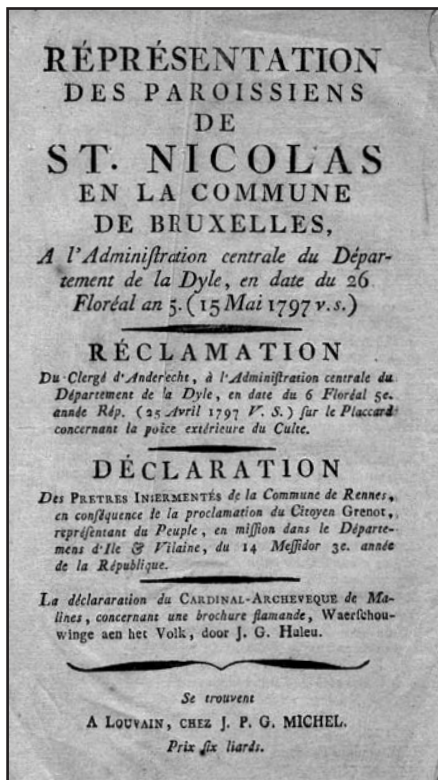

1809), vriend van de Leuvense professor Van de Velde, testamentair overgemaakt aan het seminarie van Den Bosch.

**Boeken als wapen:
de strijd tegen ongeloof
en staatsinmenging**

De Haarense pamfletten die op het KADOC zijn terechtgekomen, getuigen van het verzet van priesters en gelovigen tegen de staatsbemoeienissen en de seculariseringspolitiek in de Oostenrijkse, Franse en Hollandse tijd. Ze zijn meestal in het Nederlands opgesteld, de taal van het volk en de lagere clerus, en zijn zeer polemisch van toon. Meer officiële geschriften, onder meer van de hogere clerus, zijn in het Frans. Zo is er een verzameling brieven (de eerste uitgave dateert van 1788) waarin theologanten van de gesloten seminaries van Gent, Brugge en Leuven hun grieven bekendmaken tegen de Jozefistische kerkpolitiek en tegen de oprichting van een seminarie-generaal in Leuven.

Tijdens de Franse tijd is het vooral de verplichte "eed van onderwerping en gehoorzaamheid aan de

wetten der Republiek" die stof doet opwaaien. In *Waerschouwinge aen het volk* zet de beëdigde priester J.G. Huleu uit de Sint-Rombouts-parochie van Mechelen omstandig de motieven voor zijn eedaflegging uiteen. Hij verzet zich met klem tegen het verwijt dat hij "in het H. Catholyk Geloof zoude wankelbaer wezen, ofte toegeven aen eenige dolinge tegen de zeden". De republikeinse wetgeving garandeert immers vrijheid van godsdienst. Zijn beslissing is ingegeven door de overtuiging "dat de Pastors hier toe verplicht waeren om hunne schaepen te komen blyven wyden, volgens het gebod van God en de H. Kerke".

Hoewel deze *Waerschouwinge* in 1797 is gepubliceerd bij de Mechelse bisschoppelijke uitgeverij Hanicq, verschijnt er nog in hetzelfde jaar in Leuven (bij J.P.G. Michel) een Franstalig pamflet waarin de aartsbisschop afstand neemt van die stellingen, die "zonder zijn goedkeuring en die van het vicariaat gepubliceerd zouden zijn". Het pamflet bevat tevens een protestverklaring van de Brusselse Sint-Nicolaas-parochie en van de clerus van Anderlecht tegen de situatie waarin

de godsdienst is terechtgekomen. "Bientôt nous n'aurons plus que des Eglises désertes, des autels renversés et des Prêtres en prison... c'est là la liberté du Culte qui nous est garantie par la constitution?", zo luidt de aanklacht. In andere pamfletten, zoals in *Nuda veritas, icta, non victa. De Bloote en ongecierge waerheid...*, dat bij Van Gulpen in Maestricht verschijnt, wordt de eedaflegging dan weer verdedigd. "Weigerende priesters zullen hun gelovigen van honger laten sterven", meent men. Met "Vreet vogel of sterft" eindigt het pamflet.

Het Concordaat van 15 juli 1801 tussen Napoleon en de Heilige Stoel, waarbij de Kerk in ruil voor erkenning van de staatsmacht haar publiek statuut herwint, kan het verzet aan de basis niet volledig de kop indrukken. Vooral de hervorming van de priesteropleiding en de reorganisatie van de bisdommen zetten heel wat kwaad bloed in de Zuidelijke Nederlanden. Napoleon roept in 1811 een nationaal concilie samen, dat echter weigert hem te volgen. Als reactie laat hij de bisschoppen van Gent en Doornik, M. de Broglie en J. Hirn, gevangen zetten en hij dwingt hen tot ontslag. Seminaristen die in verzet komen tegen de nieuwe maatregelen - in Gent zijn er dat een 200-tal - worden verbannen of ingelijfd in het leger. Een interessant document in die context is de *Saemen-spraak tusschen eenen Pastor en zynen Parochianen, over den Tegenwoordigen Staet van het bisdom van Gent*, vermoedelijk uit 1812. Het anonieme pamflet is opgesteld in de vorm van een dialoog tussen de pastoor en een van zijn parochianen, Cornelis. De auteur neemt het op voor de gevangen bisschop en stelt formeel dat zijn ontslag ongeldig is. Zijn vervangers noemt hij schismatieken. Het zou heiligschennis zijn om door hen gedoopt te worden of van hen sacramenten te ontvangen. Hij gaat ook fel tekeer tegen de schorsing "die de nieuwe groote Vicarissen uytgesproken hebben tegen zeven Pastors van de Stad, de welke geweygert hebben van hun

gezag te erkennen". "Dat zy den Keyzer geven wilt 't geen den Keyzer toekomt, ... aen God te geven dat aen God toekomt", zo concludeert de auteur.

Ook in de Hollandse tijd doet de kerkpolitiek van Willem I in de Zuidelijke Nederlanden veel stof opwaaien. *Korte aanmerkingen op eenige heeren professoren van de Hooge School te Leuven* is een scheldpolemie tegen de benoemingen in de heropgerichte Rijksuniversiteit van Leuven (1816). "In deze Godelooze eeuw" zijn wijsheid en degelijkheid blijkbaar niet meer van tel. *Godsdienstige en Zedekundige Mengelingen* en vooral *Vrijmoedige en bescheidene verdediging...* van J.G. Le Sage Ten Broek zijn een protest tegen de sluiting van de kleinseminaries en de oprichting te Leuven van een Collegium Philosophicum onder staatscontrole. Het protest tegen de onderwijs-hervorming en de kerkpolitiek van Willem I leidt in 1830 mee tot de Belgische Revolutie en ten slotte tot de onafhankelijkheid.

Voor wie geïnteresseerd is in de studie van het religieuze leven of het antirepublikeinse verzet in de Franse en Hollandse tijd biedt deze collectie pamfletten een goudmijn aan inlichtingen, anekdotes en getuigenissen. Ook hun herkomst spreekt tot de verbeelding.

(CD)

KADOC Studiedag De Gentse architecten Van Hoecke

Op zaterdag 24 mei stapt het KADOC nog eens af in Gent voor een neogotiekseminarie. Centrale figuren zijn ditmaal de architecten Van Hoecke: Jacques, Emile en Edgard, vader, zoon en kleinzoon, die tussen ca. 1845 en 1930 vooral in Gent actief waren.

De studiedag start in de Molenaarsstraat in het klooster van de zusters van Liefde van Jezus en Maria. Na een uiteenzetting over de drie Van Hoeckes en een inleiding op de architecturale band tussen Emile en de zusters van Liefde wordt een bezoek gebracht aan een kleine gelegenheidstentoonstelling en aan het klooster. Daar springt vooral de neogotische kapel in het oog: een realisatie van Academieleerling Emile Van Hoecke in de beste Sint-Lucasstijl, met o.m. muurschilderingen van Pierre Goethals en glasramen van Gustave Ladon en Joseph Casier.

Na de middag volgt een wandeling naar de Sint-Annakerk via o.m. het herenhuis dat Emile Van Hoecke in de Korte Meer bouwde en dat een rijkelijk interieur en een wintertuin verbergt. De Sint-Annakerk, in een merkwaardige "Rundbogenstil", is dan weer een werk van Jacques Van Hoecke. Het oorspronkelijke ontwerp was evenwel van Louis Roelandt, die ontslag nam na een meningsverschil met de kerkfabriek. Jacques Van Hoecke zwakte het oorspronkelijke plan enigszins af en voltooidde de kerk. Het interieur, met gietijzeren hoofdribben en driepasbogen, bevat muurschilderingen van Theodoor Canneel en meubilair van Matthias Zens.

Ten slotte brengt de bus ons naar het bedevaartsoord van O.L.-Vrouw van Lourdes in Oostakker. Emile Van Hoecke tekende de neogotische

Interieur van de kapel van de zusters van Liefde J.M. in Gent, kort na de realisatie. (Foto Archief ZMLM, Gent)

O.L.-Vrouwekerk (nu basiliek), de jezuïetenresidentie Sint-Victor en het Hotel de Lourdes. De werken werden er opgevolgd door Sint-Lucasvoorman Jean-Baptiste Bethune, die ook het kerkinterieur voor zijn rekening nam.

Voor meer informatie over deze studiedag en een inschrijvingsfolder kan u zich telefonisch, per fax of

e-mail wenden tot het KADOC of kan u terecht op onze website.

(LV)

KADOC Tentoonstellingen

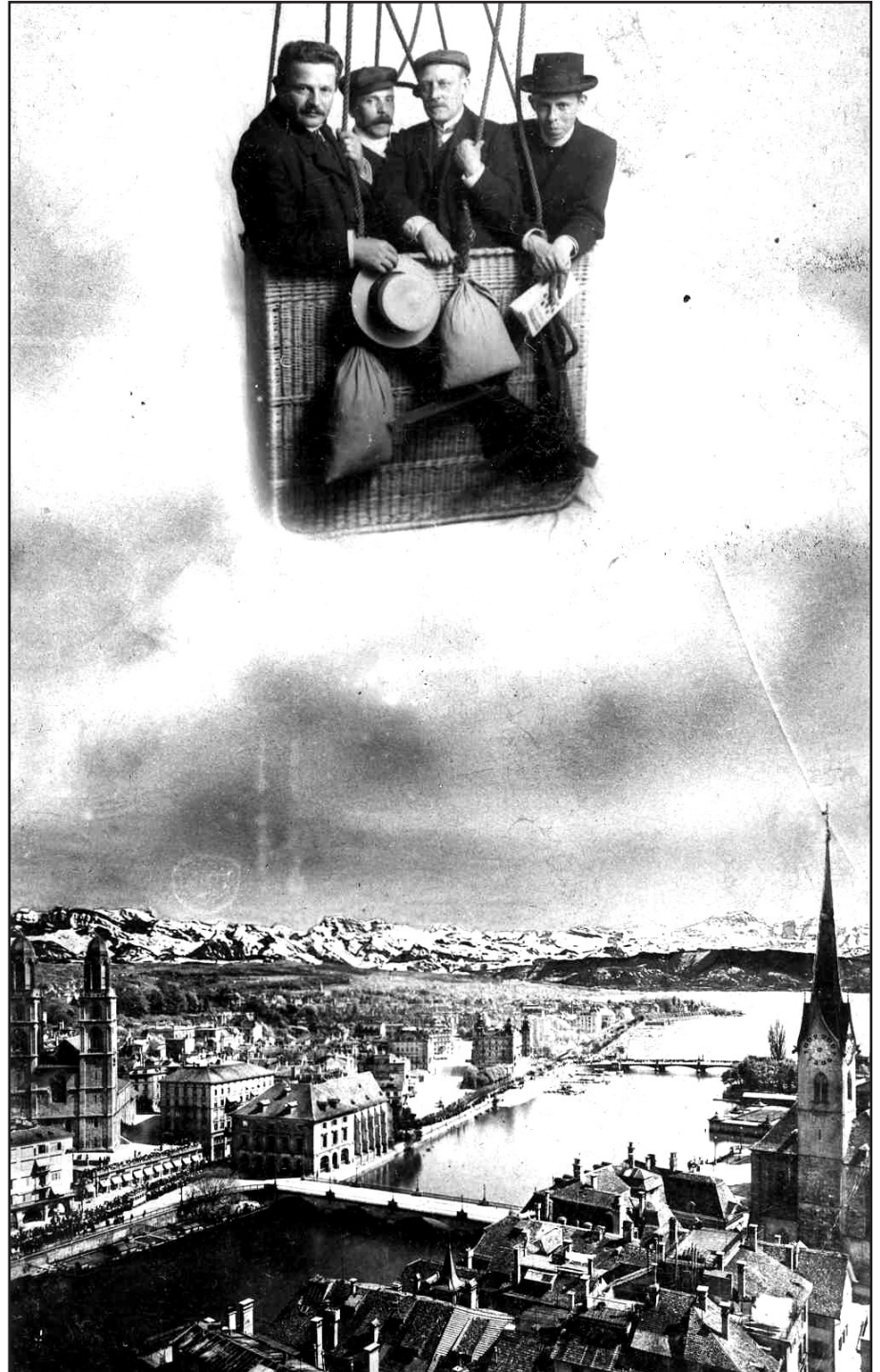
"Wij reizen om te leren"

Een ontdekkingsstocht doorheen de KADOC-collectie

Zoals elders in dit nummer is vermeld, neemt KADOC deel aan het Erfgoedweekend en zet het op zondag 27 april zijn deuren open. Het thema van dit jaar, "Op reis", is de aanleiding om de collecties op een andere manier te benaderen en op zoek te gaan naar sporen van "reizigers". Die zijn te ontdekken in de tentoonstelling die vanaf 27 april tot 7 juni in de pandgangen van het KADOC kan worden bezocht.

"Op reis gaan" is nooit volledig vrijblijvend. Altijd, gewild of ongewild, bewust of onbewust, is er een "opvoedend" aspect aan verbonden. Reizen is immers altijd "een beetje leren". De reiziger, zowel dichtbij als ver weg, wordt geconfronteerd met andere culturen en volkeren in het verleden en in het heden. Vanuit dat oogpunt zijn we op zoek gegaan in de KADOC-collectie en vonden we sporen van "reizigers": leerlingen op schoolreis, pasgehuwden die de historische Franse of Italiaanse steden leren kennen, jonge en oudere verlofgangers die het aangename aan het nuttige paren, bedevaarders die op weg naar Rome de oude klassieke cultuur meenemen, missionarissen die ook etnoloog zijn, kunstenaars die in het buitenland inspiratie opdoen, politieke en sociale leiders die in het buitenland het Belgische model gaan aanprijzen... tot zelfs "reizigers in de geest" die zich met foto's en boeken naar vreemde landen verplaatsten. "Wij reizen om te leren" is een ideale invalshoek om de vele, vaak verborgen aspecten van de KADOC-collectie op een andere manier te belichten.

"Wij reizen om te leren". Een ontdekkingsstocht doorheen de KADOC-

collectie loopt van 26 april tot 7 juni. De tentoonstelling is alle werkdagen gratis toegankelijk, van maandag tot vrijdag van 9 tot 17 uur en op zaterdag van 9 tot 12.30 uur. Zij is uit-

zonderlijk open op zondag 27 april van 10 tot 18 uur. Ze is gesloten van 1 t.e.m. 3 en van 29 t.e.m. 31 mei.

"Kinderrijk"

Nog tot 19 april loopt op KADOC de tentoonstelling *Kinderrijk. Grote gezinnen in Nederland en Vlaanderen*. De foto's van de Nederlandse fotografe Annie van Gemert leggen de eigen wereld van een twintigtal gezinnen met meer dan zeven kinderen vast. Van Gemert heeft ze met de blik van een antropologe benaderd en brengt alledaagse realiteiten in beeld: de grote hoeveelheid eten, stapels afwas, bergen wasgoed, twintig paar laarzen, een dozijn tandenborstels enz. De foto's staan open voor een meervoudige "lezing" en elk detail vertelt weer iets anders over de manier van samenleven en -wonen, samenwerken en -spelen in kleinere of grotere ruimtes. Tegelijkertijd wordt een beperkte selectie gepresenteerd van foto's van grote gezinnen uit de eigen KADOC-collectie. Die foto's dateren veelal uit de jaren 1920-1950, toen dergelijke gezinnen in Vlaanderen haast vanzelfsprekend leken.

Kinderrijk. Grote gezinnen in Nederland en Vlaanderen loopt tot en met 19 april 2003 in de pandgangen van KADOC. De tentoonstelling is alle werkdagen gratis toegan-

kelijk, van maandag tot vrijdag van 9 tot 17 uur en op zaterdag van 9 tot 12.30 uur.

(LV)

KADOC-opendeurdag

Tijdens het Erfgoedweekend op 26 en 27 april zet ook KADOC, zoals vele andere erfgoedinstellingen in Leuven en elders, zijn deuren open.

Op zondag 27 april van 10 tot 18 uur is de bezoeker welkom in de pandgangen, de leeszaal en het bewaarmagazijn van KADOC. Onze medewerkers zullen beschikbaar zijn voor meer uitleg bij de werking van het centrum of voor een gidsbeurt.

U bent ook van harte uitgenodigd op de tentoonstelling *Wij reizen om te leren* (zie elders in dit nummer).

Deze tentoonstelling, een ontdekkingstocht doorheen de eigen collectie, sluit aan bij het ruimere thema "Op reis" van het Erfgoedweekend.

Werken mee aan dit nummer:
Lieve Dhaene
Jan De Maeyer
Carine Dujardin
Godfried Kwanten
Jo Luyten
Luc Vints

Vormgeving
Johan Mahieu (concept)
Alexis Vermeylen

Druk
Peeters, Herent

Verschijnt tweemaandelijks

Kantoor van afgifte
3000 Leuven 1.

Verantwoordelijke uitgever
Emiel Lamberts
Schoonzichtlaan 52
3020 Herent

Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum
Vlamingenstraat 39
B - 3000 Leuven
Tel 016 32 35 00
Fax 016 32 35 01
E-mail:
postmaster@kadoc.kuleuven.ac.be
Internet:
<http://www.kadoc.kuleuven.ac.be>

Giften voor het KADOC kunnen worden overgemaakt op reknr. 432-0000011-57 van de K.U.Leuven met vermelding 'gift KADOC TQO-MECEN1-P3610'. Vanaf 30,00 € wordt een fiscaal attest bezorgd.

